IQRO JURNALI / 2023
GUVOHNOMA № 060680
E-ISSN : 2181-4341

VOL – 1 ,ISSUE – 2
https://wordlyknowledge.uz/

Xalikov Dilshod Kuchkarovich

O‘zbekiston Respulikasi Bank-moliya akademiyasi 70412205-Iqtisodiyotni monetar tartibga solish yo‘nalishi

Aholi o‘sishining iqtisodiy o‘sishlarga ta'siri

Annotatsiya: Aholi o'sishi va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi bog'liqlik munozarali. Ushbu maqola so'nggi 200 yil ichida aholi o'sishi, aholi jon boshiga ishlab chiqarish hajmining o'sishi va umumiy iqtisodiy o'sish o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlash uchun tarixiy ma'lumotlarga asoslanadi. Yuqori daromadli mamlakatlarda aholining past o'sishi ijtimoiy va iqtisodiy muammolarni keltirib chiqarishi mumkin, past daromadli mamlakatlarda esa aholining yuqori o'sishi ularning rivojlanishini sekinlashtirishi mumkin. Xalqaro migratsiya ushbu nomutanosibliklarni tuzatishga yordam berishi mumkin, ammo ko'pchilik bunga qarshi. Tengsizlikning iqtisodiy tahlillariga asoslanib, aholi o'sishining pastligi va migratsiyaning cheklanganligi milliy va global iqtisodiy tengsizlikning kuchayishiga yordam berishi mumkin.

Kalit so’zlar: aholi, demografik jarayonlar, o'rtacha yosh, yosh guruhlari, tug'ilish, o'lim, tabiiy o'sish.

Dunyo aholisi o'sishda davom etmoqda va kutilmoqda 2100 atrofida cho'qqisi deyarli 11 mlrd. Ko'pchilik bu o'sishning daromadi past va o'rtadan past bo'lgan mamlakatlarda sodir bo'ladi. O'tgan o'sish sur'ati tufayli, bu ehtimoldan yiroq keyingi 30 yil ichida dunyo aholisining ko'payishi yoki 40 yil ancha tez yoki sekinroq bo'ladi Birlashgan aholi prognozlarida kutilgan millatlar. Aholining tez ko'payishi muammoni yanada kuchaytirishi mumkin kelajakdagi rivojlanish barqarorligini ta'minlash va inklyuziv. Barqaror rivojlanish maqsadlariga erishish,

ayniqsa, sog'liqni saqlash, ta'lim va gender bilan bog'liq tenglik, dunyo aholisining sekinlashishiga hissa qo'shishi mumkin o'sish. Bugungi kunda tug'ilish darajasi nisbatan yuqori bo'lgan mamlakatlarda ta'lim va sog'liqni saqlash sohalariga investitsiyalar sezilarli

darajada oshishi mumkin ijobiy, ammo vaqtinchalik iqtisodiy ta'sirni oshirish barqaror tomonidan yaratilgan qulay yosh taqsimotining tug'ilishning pasayishi. Aholining o'sishi zararli ta'sirini kuchaytiradi atrof-muhitdagi iqtisodiy jarayonlar; hali o'sishdan ko'ra muhimroq bo'lgan aholi jon boshiga daromad ishlab chiqarishni ko'paytirish va haydashda aholining o'sishi iste'mol.Aholi jon boshiga eng yuqori iste'molga ega mamlakatlar moddiy resurslar va issiqxona gazlari emissiyasi odatda aholi jon boshiga daromad yuqori bo'lganlar emas, balki aholisi tez o'sib borayotgan joylarda. Ko'proq boy mamlakatlar eng katta mas'uliyatni o'z zimmalariga oladilarning aniq nol emissiyasiga erishish uchun tez harakat qilish uchun issiqxona gazlari va strategiyalarni amalga oshirish uchun insonning iqtisodiy faoliyatini atrof-muhitdan ajratish degradatsiya. Boy davlatlar va xalqaro hamjamiyat mumkin kam daromadli va o'rta darajadan past bo'lgan mamlakatlarni qo'llab-quvvatlash zarur texnik va moliyaviy ta'minlash orqali iqtisodlari tez o'sishi uchun yordam berish kelajakdagi issiqxonani minimallashtiradigan texnologiyalardan foydalanish gaz emissiyasi.

O'zbekiston Respublikasi aholisining o'sishi asosan aholining tabiiy harakati bilan izohlanadi, ya'ni, tug'ilish darajasi nisbatan yuqori va o'lim darajasi past. 1991-2018 yillarda respublikada umumiy tug'ilish darajasi 33,7 dan 22,1 % gacha kamaydi. Eng yuqori ko'rsatkich — Doriya viloyatining Surxon shahrida (26,1 %). Tug'ilish darajasi 20-25 % gacha bo'lgan hududlarga qara kalpaxtan Respublikasi (20,6), Farg'ona (21,0), Xorazm (21,0), Navoiy (21,6), Sirdaryo (21,8), Andijon (22,6), Namangan (22,9), Jizzax skaya (23,6), Samarqand (24,4), Qashqadaryo viloyati (24,6). Tug'ilishning eng past ko'rsatkichlari Toshkent (17,7), Toshkent (19,3) va Buxoro (20,0) viloyatlarida kuzatilmoqda (rasmga qarang).7 2). Umuman olganda, respublika va uning alohida hududlari aholisining yosh tarkibidagi o'zgarishlar potentsial iqtisodiy o'sish uchun demografik imkoniyatlar nuqtai nazaridan qulay deb baholanmoqda. Tug'ilish va o'limning nisbiy pasayishi mehnatga layoqatli yoshdagi aholi ulushining o'sishiga olib keldi, bu iqtisodiy rivojlanishni ta'minlash va oilaning farovonligi uchun imkoniyat sifatida baholandi.

Surxondaryo va Qashqadaryo viloyatlari (Janubiy mintaqa), ularning hududlari ushbu mintaqalar bilan to'g'ridan-to'g'ri kesishadi va ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish jihatidan bir-biridan bir oz farq qiladi, ammo demografik holati, aholining urf-odatlari jihatidan bir-biriga juda yaqin, aholi sonining ko'payishiga katta hissa qo'shadigan sohalar qatoriga kiradi. Tabiiy ko'payish orqali Janubiy mintaqa hududlari aholisining ko'payishi demografik tarkib bilan bog'liq va bu ularning aholisining ijobiy demografik rivojlanishini, sig'im va demografik yuk bilan bog'liq muammolarning kuchayishini ko'rsatadi. Ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish nuqtai nazaridan Jizzax va Samarqand viloyatlarini yagona iqtisodiy tumanga birlashtirish maqsadga muvofiq emas, ammo ularning demografik holati, aholining joylashishi ularni yagona demogeografik tumanga birlashtirishni talab qiladi. Ushbu hududlarning bir qismi bo'lgan Bulungur, Baxmal, Farish va Galla orol tumanlari hozirda ularning birlashmasida "ko'prik" bo'lib xizmat qilmoqda. Shu nuqtai nazardan, demografik mintaqa bu erda aholining turlicha joylashishi va demografik rivojlanish darajasi bo'lgan hududlarning mavjudligi bilan ajralib turadi. Demografik vaziyatni tahlil qilish uchun Sirdaryo viloyati Toshkent viloyati va Toshkent shahriga qo'shilishi kerak, bu ularga ko'payish, aholi tarkibi jihatidan yaqinroq. Ularning yagona Markaziy demogeografik hududga birlashishi foydasiga aholining joylashishi, transport tizimi va chegaradosh hududlarning mavjudligi kabi omillar dalolat beradi. Aholi zichligi bo'yicha yuqori demografik bosimga ega bo'lgan ushbu mintaqa aholisi Farg'ona demogeografik tumanidan keyin ikkinchi o'rinda turadi. Ushbu demogeografik hudud mintaqaning ijtimoiy-demografik va ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini to'liq aks ettiradi.

Aholining barqaror, tez o'sishiga qo'shiladi ijtimoiy va iqtisodiy maqsadlarga erishish muammosi rivojlantiradi va ko‘lamini kengaytiradi

yo'qligini ta'minlash uchun zarur bo'lgan investitsiyalar va harakatlar biri ortda qoladi. Aholining tez o'sishi uni yanada qiyinlashtiradi kam daromadli va o'rtadan past daromadlilar uchun mamlakatlar jamoat sonining ko'payishini ta'minlaydi uchun zarur bo'lgan jon boshiga xarajatlar qashshoqlikni yo'q qilish, ochlik va to'yib ovqatlanmaslikni tugatish, va

sog'liqni saqlash xizmatidan umumiy foydalanishni ta'minlash, ta'lim va boshqa muhim xizmatlar. 2009-yil (global moliyaviy inqiroz) va 2020-yil (global pandemiya inqirozi) yakunlari shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekiston iqtisodiyoti jahon inqirozlariga chidamli. Agar 2009-yilda yalpi ichki mahsulot o‘sishining yuqori sur’atlari saqlanib qolgan bo‘lsa, 2020-yilda ham iqtisodiy o‘sish qat’iy karantin cheklovlari sharoitida ham 1,6 foizlik past o‘sish sur’atida saqlanib qoldi. Oxirgi 5 yilda (2016-2020) xizmat ko‘rsatish sohasi eng tez sur’atlarda rivojlandi. Bu davrda xizmatlar 1,67 baravarga oshdi. Sanoat ham tez o'sdi (1,4 marta), qishloq xo'jaligi esa o'rtacha darajada (1,15 marta) o'sdi, bu qishloq xo'jaligi ishlab chiqarish sharoitlarining yomonlashuvini (tez-tez qurg'oqchilik yillari, yer sifatining yomonlashishi, o'g'itlar va yoqilg'ilarga narxlarning oshishi va foiz stavkalarining oshishi) aks ettirdi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yxati:

1. "Jahon iqtisodiy istiqbollari ma'lumotlar bazasi, 2019 yil aprel".

2. Hayitov Sh.A. XX - asr o'zbek muhojirligi tarixi. // Tarix fanlari doktori

3. O’zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to’plami. 2017 y., 6-son,

70-modda.

4. Uzbekistan mnogonasionalnbiy: istoriko-demograficheskiy aspekt. -Tashkent, «Abu Ali ibn Sino», 1998 va boshqalar.. T.: O‘zbekiston faylasuflari milliy

5. Kalonov.K O‘zbekistonda migratsiya jarayonlarining muhimligi

6. Абдураҳмонов Қ.Х., Абдураманов Х.Х. Демография. – Тошкент: Ношир, 2011. – Б. 209.

7. A. Saliev - Demogeografik hududlar tarkibiy jihatlari